

УДК 378 (73)

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ В США

Сідун Лариса Юрївна
м.Ужгород

В статті аналізуються історичні передумови розвитку полікультурної освіти в США. Підкреслюється, що розвиток полікультурної освіти в США є результатом розмаїття етнічних субкультур в країні, багатонаціональності сучасного американського суспільства.

Ключові слова : полікультурна освіта, США, етнічні групи.

Проблеми полікультурності стають дедалі актуальнішими в українському суспільстві, оскільки Україна є багатонаціональною державою. Поряд з українцями живуть, навчаються, працюють росіяни, молдавани, угорці, словаки, татари та ін.. На жаль, останнім часом міжетнічні відносини в Україні відзначаються певною напругою. Це зумовлює пошук шляхів найбільш оптимального вирішення міжетнічних проблем. Незважаючи на те, що загальні питання полікультурності досліджуються вітчизняними вченими (Л.Зубко, В.Кузьменко, І.Левченко, І.Мигович та ін..), багато аспектів проблеми потребують подальшого вивчення. Це, насамперед, стосується питання полікультурності освіти в сучасному багатонаціональному суспільстві. Ефективним в цьому плані є, на нашу думку, звернення до зарубіжного досвіду, зокрема досвіду США – країни, де питанням полікультурної освіти, надається велике значення.

Дедалі більше міжнародне визнання важливості етнічного різноманіття призвело багатонаціональні держави до розуміння необхідності відображати це різноманіття в їх державній політиці й програмах. У наукових та політичних колах США розробляються дві основні – багато в чому протилежні – моделі соціально-політичного устрою, в межах яких може розвиватися освіта й виховання у багатонаціональному суспільстві: культура асиміляція й культурний плюралізм (полікультурність).

Природа американської національної ідентичності, з її акцентом на символічний патріотизм, національні цінності, національну ідею, багато в чому зумовила асиміляцію іммігрантів. У національній однорідності «засновники» вбачали запоруку національної єдності, державної цілісності. «Досягнення максимальної однаковості народу цієї країни повинно поряд з іншими обставинами забезпечити міцність союзу» [1, 306]. Так була дана настанова (яка згодом отримала визначення «англокомформістської»), що іммігранти повинні повністю відмовитися від своєї мови, звичаїв та традицій і перейняти мову, спосіб життя й систему цінностей англомовної більшості.

Поглинання іммігрантів панівною культурою було центральною легендою формування нації. Так з'явилася метафора, яка визначала сутність американської нації, – «плавильний котел», і припускала, що культури іммігрантів змішуються і переплітаються.

В США також обговорювалася модель диференціалізму, яка передбачає ухиляння від етнічного конфлікту завдяки тому, що контакти між етнічними групами зводяться до мінімуму і відбувається непряме виключення етнічних груп із соціального, економічного, культурного життя суспільства. Спеціалісти стверджують, що модель диференціації може виникати не завжди навмисно. Екстремальними формами асиміляції і диференціації можуть бути такі форми, як «етнічна чистка», «апартеїд», «геноцид».

Модель асиміляції піддається сумніву, оскільки останнім часом стає дедалі очевидніше, що вона не виконує поставлених цілей і призводить до зростаючого відчуження груп меншин. Найбільш сучасним відгуком на культурне різноманіття є політика полікультурності. Культурний плюралізм може розглядатися як найкращий структурний принцип полікультурного суспільства. Народження концепції полікультурності можна простежити в працях американського філософа Г. Калена, який дотримувався поглядів культурного плюралізму. Він критикував ідею асиміляції і теорію плавильного котла, натомість пропонуючи «союз національностей». Г. Кален дотримувався ідеї етнічного сепаратизму, незважаючи на попередження про те, що культурний плюралізм може виявитися причиною роз'єднаності США.

У США під культурним плюралізмом розуміють наявність і визнання вільного існування і розвитку різних етнічних культур у складі єдиної національної спільноти. Пропонується необхідність закріплення в законодавчих актах і нормах права на вільний розвиток різних субкультур, а також культур етнічних меншин.

Полікультуралістична модель визнає мінливе відношення політичної влади до питання пристосування різних етнічних груп до загальнодержавних норм і пропонує зняти історичну напруженість між громадянською культурою та етнічною культурою.

Полікультурність розглядається як демократична політика вирішення проблем культурного і соціального різноманіття у суспільстві, яка включає освітній, лінгвістичний, економічний і соціальний компоненти і має специфічні механізми втілення. Він визнає демографічні й культурні реалії сучасного суспільства.

Полікультурна модель відкидає ідею уніфікації етнокultur через освіту. Акцент робиться не на культурному різноманітті, а на уподібненні. Ідея культурного плюралізму входить в систему ідеалів американської демократії в полікультурних умовах. Пропонується нова модель – це своєрідний «салат» : при характеристиці ідеального соціуму – у ній кожен інгредієнт зберігає свою унікальність і одночасно привносить свій непо-

вторний смак.

Поняття «полікультурність» розглядається з різних точок зору. Виділяють чотири основних аспекти полікультуралізму: демографічний, перспективний, холистичний і політичний.

Демографічний чи описовий полікультуралізм визнає неминучість існування й розвитку у суспільстві різних етнічних груп.

Перспективний полікультуралізм проектує майбутній розвиток полікультурного суспільства і являє собою ідею про ідеальний тип суспільства, до якого держава прагне в майбутньому.

Холистичний полікультуралізм виокремлює ідею про цінності розвитку всіх культур і етносів в рамках єдиного суспільства. Холистичний полікультуралізм підтверджує ідею культурного плюралізму: розвиток багатьох культур є цінним як для окремих народів, так і для домінуючої нації; держава повинна цінувати культурне різноманіття; всі народи повинні співіснувати в рамках єдиного суспільства.

Політичний полікультуралізм також виходить з ідеї культурного плюралізму, тобто необхідності допомогти іммігрантам та їх нащадкам адаптуватися до загальнонародної культури і при цьому стати повноправними учасниками життя держави.

Необхідність толерантного співіснування великих і малих етнічних і національних спільнот породжує потребу нової системи виховання, яка дозволить враховувати національні (етнічні) розбіжності, буде включати багато типів, моделей і ціннісних педагогічних орієнтацій, адекватних світогляду і запитам різних етнокультурних груп населення. Необхідність відображення цих ідей в освіті – це об'єктивна потреба багатонаціональних держав, де постійно збільшується потік імміграції. «Завдання безконфліктного співіснування національних спільнот породжує потребу організації в багатонаціональній загальноосвітній школі належного виховання та освіти у якості важливого соціального і педагогічного принципу» [2, 5].

США відрізняється від звичайних багатонаціональних держав рядом особливостей, однією з яких є той факт, що національно-державна освіта в цій країні складалася не в рамках окремих етносів, а з іммігрантів – вихідців з різних країн, представників різних культурних груп. На території держави проживають національні меншини і внаслідок невпинної масової імміграції формуються нові етнокультурні групи. Національно-етнічні стосунки між представниками різних культурних груп історично зв'язані з вирішенням проблем, що стосуються умов проживання і розвитку, питання території, мови, духовного життя, збереження культури тощо. Національні стосунки спостерігаються в різних типах суспільних стосунків: політичних, духовних, економічних. Іншими словами, соціальна й етнічна сторони життя націй і національні стосунки органічно взаємопов'язані.

У поліетнічних регіонах існує домінуючий тип культур та його носій – основний в культурному і політичному відношенні етнос, що відзначається потужною й давньою культурою. Процеси виховання здійснюються через міжкультурну взаємодію великих і малих етносів. Поєднання через систему виховання культурних та етнічних цінностей всіх учасників міжкультурного діалогу, створення загального міжкультурного простору, в якому кожна особа визначає свою приналежність до тих чи інших мов і субкультур, – такими є завдання сучасного виховання, що стало політикою у навчанні різноманітного населення. Об'єктами виховання в поліетнічному середовищі виступають багатокультурні, гетероетнічні соціуми в межах загального державного простору. Полікультурний освітній простір як об'єкт виховання – складна у соціальному і педагогічному відношенні структура, яка включає, принаймні, три підсистеми: багатонаціональні й багатокультурні спільноти учнів та їх батьків; багатокультурну й багатонаціональну спільноту (викладачі, вчені, адміністратори); соціальні, політичні, економічні інститути багатонаціональної держави і соціуму.

Суб'єктами національних відносин виступають великі і малі етноси – народи. Різного роду соціальні групи і верстви населення можуть виступати в якості суб'єктів національних відносин саме як представники якихось етносів (націй) з приводу вирішення національно-етнічних проблем.

У якості групових суб'єктів полікультурного виховання задіяні великі і малі етноси (етнокультурні групи), неодмінно як властивістю яких виступає культурна взаємодія. Під етносом як суб'єктом полікультурного виховання ми розуміємо соціальну спільноту, якій притаманні наступні основні характеристики: 1) етнічна (генетична) спільнота; 2) культурна спільнота; 3) мовна спільнота; 4) статус національної меншини чи більшості [3].

Іншим суб'єктом полікультурного виховання є меншини, представники субкультур. Кожна субкультура володіє властивою психологією та культурним середовищем, і цим відрізняється від решти етногруп. В США у якості суб'єктів полікультурної освіти розглядають не тільки національні меншини, але й інші субкультури, включаючи жінок, людей з затримками у розвитку, високообдарованих, незаможних, сексуальних меншин.

На думку багатьох вітчизняних та західних вчених, етнічна та національна приналежність є визначальними детермінантами соціальної й економічної стратифікації суспільства. Вони вважають доцільним розглядати в якості основних суб'єктів національні чи етнічні групи. Відповідно, в якості основних суб'єктів полікультурного виховання виокремлюються великі і малі етнічні групи. Подібної точки зору дотримується один із основоположників полікультурної освіти на заході Дж. Бенкс.

Цю думку поділяє багато вчених, які вважають, що розширена «диверсифікація суб'єктів полікультурного виховання не дозволяє зробити головний акцент на педагогічному осмисленні культурного, етнічного, мовного різноманіття школярів та студентів». Незважаючи на те, що в США на даний час у якості суб'єктів полікультурного виховання розглядають велику кількість субкультур, ми зосередимо увагу на етнічних групах і розглянемо їх особливості. Нами виокремлено основні групи населення, які є суб'єктами полікультурної освіти в США. Аналіз історичних, соціально-політичних умов формування багатонаціонального суспільства, а також виокремлення суб'єктів полікультурної освіти в США, є основою для виявлення передумов виникнення і становлення полікультурної освіти у країні.

У США формування багатонаціонального поліетнічного середовища проходило в специфічних умовах. США були заселені багатьма поколіннями переселенців із різних країн світу. У зв'язку з цим стала поширеною точка зору, яка визначала американську націю як націю іммігрантів.

Історично американські політичні і соціальні інститути базуються на західноєвропейських традиціях: англійська мова виступає як державна; політична, законодавча система, система культурних цінностей є аналогами тих, що існують в Західній Європі. На життя американського суспільства виявляють значний вплив сталі тенденції західної культури.

США є однією з тих небагатьох країн світу, яка не має офіційної мови чи мов. Англійська мова є загальною мовою для використання, але не є офіційною мовою за законом. Близько 32 мільйонів американців розмовляють на інших мовах у сім'ях і в найближчому оточенні.

У 1982 р. Бюро перепису населення в США оприлюднило результати перепису відносно походження предків. Виявилось, що предки американців були вихідцями приблизно з 40 країн (німці – 56, 6 млн., ірландці – 43, 7 млн., англійці – 40 млн., африканці – 16 млн., шотландці – 14, 2 млн., іспанці – 12, 5 млн., італійці – 11, 7 млн., американські індійці – 9, 9 млн., поляки – 8, 4 млн., голландці – 8, 1 млн., шведи – 4, 9 млн., норвежці – 3, 5 млн., росіяни – 2, 6 млн. і т. д.) [4, 62]. Очевидно, що жодна з етнічних груп не вважає себе домінуючою. Близько 40% американців повідомили про своє змішане походження і лише 11% відносять себе до однієї етнічної групи [4, 63].

Перепис базується на індивідуальній самоідентифікації,

тому дані про національне походження визначаються самими громадянами. З цієї причини статистичні дані різних джерел можуть значно розходитися. Наприклад, деякі американці можуть відносити себе до двох і більше національних груп.

Розподіл представників різних національностей по штатах є нерівномірним. Наприклад, у штаті Міссісіпі кількість афроамериканців складає 36% від усього населення, а у штаті Вайомінг – менше ніж 1%. У столиці США Вашингтоні афроамериканці складають більшість – 65, 8% населення, в Лос-Анджелесі вони складають 14% населення. Інші групи також розподілені по штатах нерівномірно. Наприклад, в Техасі один з чотирьох американців є іспаномовним (25, 5%), у Новій Мексиці – один з трьох (38, 2%).

Для всієї історії розвитку США характерний постійний, невинний потік іммігрантів. Міграційні процеси стали одним з найбільш значущих факторів формування американської державності на ранніх етапах її становлення. У цей процес були залучені народи з різних країн і регіонів. Масштаби міграції були настільки значними, що вже до початку ХХ століття імміграція постійно ставала головним джерелом поповнення робочої сили, сприяючи розвитку внутрішнього ринку праці й освоєнню багатих природних ресурсів країни. Вона значно вплинула на формування американської нації, етнічний склад населення, на історично-культурний вигляд американців. Потік імміграції в США суттєво збільшився в 1830-х, коли до Америки прибуло 600 000 іммігрантів. У період 1841-1860 рр. поселенці приїжджали в основному з німецькомовних країн Європи, Великобританії, Ірландії. У 1862 р. було прийнято законодавчий Акт, який проголосив всі громадські землі вільними для будь-якого громадянина Америки чи іммігранта, який збирався стати її громадянином. Скандинавія, Австро-Угорщина, Італія і Росія стають важливими джерелами імміграції.

До кінця ХІХ століття іммігранти прибували в США переважно з країн Західної та Північної Європи: Англії, Німеччини, Шотландії, Франції, скандинавських країн («стара імміграція»). До початку ХХ століття імміграція з Європи майже не піддавалася регулюванню з боку держави. Вона не тільки не обмежувалася, але й всебічно заохочувалася. Етнічний склад американської імміграції різко змінився в першій третині ХХ століття. На зміну старій імміграції прийшла «нова» – з південно- та східноєвропейських країн. У цей період імміграція із вказаних країн становила 66% усього населення США.

Після Другої світової війни збільшення масштабів імміграції викликало занепокоєння з боку американської влади. Було запропоновано низку заходів з перегляду всіх законів, пов'язаних з питаннями імміграції. Громадська думка відкрито висловлювалася на підтримку проведення реформ у сфері імміграційної політики. Саме в 1960-х рр. в США відбувається збільшення загального обсягу імміграції за рахунок імміграції вихідців з країн, що розвиваються. За даними статистики, в період з 1961 по 1980 рр. більш ніж 7, 8 млн. людей отримали дозвіл на в'їзд в країну. Різко скоротилася імміграція з Великобританії, Німеччини, Італії. Серед іммігрантів домінували громадяни Кореї, Філіппін, Куби, Ямайки, Домініканської Республіки. За цей період в США з Європи приїхало 24,6% іммігрантів, з Азії – 25, 8%, Латинської Америки – 39, 9%. За час піку імміграції в 1980 р. 85% іммігрантів прибуло з Азії і Латинської Америки і лише 6% з Європи.

З середини 1960-х по 2000 рр., велика кількість іммігрантів надходила кожного року з Мексики, а також з країн Азії. У 1969 р. основними джерелами імміграції були Мексика, Італія, Філіппіни, Канада і Греція. До кінця 1973 р. Канада і Греція вийшли з цього списку, а в ряді перших країн залишалися Мексика, Філіппіни, Куба, Корея та Італія. Через два роки Італія була замінена Китаєм. Впродовж 70-х р. кількість емігрантів з країн Азіатсько-Тихоокеанського регіону зростала. Впродовж 80-х р. відсоток азіатського населення зріс на 70% - з 3, 8 млн. у 1980 р. до 6, 5 млн. у 1988 р. Азіатські іммігранти представляють ве-

лику кількості національностей і мовних груп. Близько 80% усіх азіатських іммігрантів надходило з Китаю, Тайваню, Гонконгу, В'єтнаму, Камбоджі, Лаосу, Філіппін, Японії, Кореї. Більшість іммігрантів з азіатських країн мали високу професійну кваліфікацію. Основні причини імміграції з 1970 р. – політичні, економічні та родинні. Акт імміграції з 1965 р. заохочував родинні зв'язки, пізніше перевага стала надаватися політичним біженцям [4, 127].

В 1990 р. 112 400 легальних іммігрантів з Європи були прийняті США, у порівнянні легальна імміграція з Центральної та Південної Америки (в основному з Мексики, Домініканської Республіки, Колумбії) склала 232 000, легальна імміграція з Азії (в основному Філіппіни, Китай, В'єнам і Корея) – 338 600.

Державна статистика показує, що 7, 3 млн. іммігрантів було прийнято на територію США. Однак, ці цифри не враховують нелегальної імміграції. Встановлено, що щороку затримують близько 1, 2 млн. людей, які перетинають мексикансько-американський кордон. Тим не менше від 2 до 4 млн. людей лише з Мексики нелегально проникають на територію США. Крім того, відповідний відсоток людей в'їжджають по туристичних візах і залишаються в США.

Таким чином, характерною особливістю імміграції у другій половині ХХ ст. стала зміна її етнічного складу за рахунок країн, що розвиваються. У ряді штатів чисельність «небілого» населення почала перевищувати мексикансько-американський кордон. Особливо швидкими темпами почала розростатися іспаномовна спільнота, яка поступово перетворюється в найбільшу за чисельністю. Передбачається, що до 2050 р. найбільшою національною групою будуть іспаномовні американці (мексиканці, кубинці, пуерториканці та ін.), вони будуть складати 21% від загального населення, слідом за ними йдуть афроамериканці (16%). Перепис населення від 1990 р. показав, що 80% населення Америки вважають себе «білими», 12% – «темношкірими» і 9% – іспаномовними, але, як показують демографічні дослідження, проведені в США на початку ХХІ ст., іспаномовні громадяни Америки вперше в історії перевищили за чисельністю афроамериканців.

Згідно з даними, близько 20 млн. американців мають індійське походження. Більше 8 млн. у переписі населення від 1990 р. визначили свою спадковість як «американські індіанці» (американські індіанці, алеути, ескімоси). Тим не менше лише 1,9 млн. ідентифікували себе як члени племен корінного населення. Можливо, через те, що критерії приналежності до племені встановлюються кожним племенем окремо, і ці критерії значно розходяться [5, 18].

В Америці існує близько 315 визнаних державою племен і близько 200 груп, поселень на Алясці. Трохи більше 400 000 американських індіанців проживають на території резервацій і 1, 2 млн. проживають поза цими територіями. У 1940 р. менш ніж 30 000 проживали в містах, на сьогодні їх кількість перевищує 800 000.

Лише 10% резервацій індіанців нараховують кількість жителів 5 000 і вище. Найбільша резервація – резервація племені Наваджо, яка займає близько 16 млн. акрів (на території Арізони, Нової Мексики та Юти) з кількістю жителів – 135 000. Лише в шести штатах (Аляска, Нова Мексика, Оклахома, Південна Дакота, Монтана, Арізона) кількість індіанців, що там проживають, складає 5% від усього населення. З 1927 р. американські індіанці стали громадянами США [4, 18]. Коли перші поселенці приїхали в Америку, корінні народи говорили більш ніж на 2 000 мовах, сьогодні залишилося лише 300 мов.

Таким чином, можна сказати, що різноманіття субкультурних груп в США породжено історичними, соціальними, культурними та іншими особливостями їх виникнення. Серед них умовно можна виділити наступні типи суб'єктів полікультурного виховання:

1. Домінуючі етнокультурні групи (англосаксонське населення США).
2. Автохтонні групи, які не мають державно-культурної ав-

тономії: індієї, народи Півночі в США.

3. Національні меншини, які сформувалися впродовж Нового та Новітнього часу: афро- і латиноамериканці в США.

4. «Нова імміграція» другої половини ХХ-ХХІ століть. У період з 20-х по 50-ті рр.. ХХ ст.. внаслідок дії демографічних і соціальних факторів склалися умови, що передували формуванню і розвитку полікультурної освіти. Насамперед, цьому сприяло розширення етнічного і культурного складу США, а також збіль-

шення можливостей соціальної мобільності, що й обумовило доступ до освіти різних соціальних верств населення.

В США склалися історичні умови, які визначили потребу спрямування до політики полікультуризму: США – країна, створена в результаті еволюції проти британської влади, федеративна держава з ліберальною ідеологією.

Зростання етнокультурного різноманіття, виникнення пов'язаних з цим проблем, призвело до розуміння необхідності полікультурної політики у сфері освіти.

Література і джерела

1. Гершунский Б.С. Философия образования / Б.С.Гершунский. – М.: «Совершенство», 1998. — 608 с.
2. Джуриный А.Н. Научные и методические проблемы истории педагогики и сравнительной педагогики: научное издание / А. Н. Джуриный. — М.: Прометей, 2005. - 196 с.
3. Джуриный А.Н. Концепции и реалии мультикультурного воспитания: сравнительное исследование / А. Н. Джуриный. -М.: Academia, 2008. - 304 с.
4. Anderson D. S., Vervoorn A. E. Access to Privilege: Patterns of Participation in Australian Education Canberra: Australian National University, 1983.– 234 p.
5. Stevenson D. K. American Life and Institutions / D.K.Stevenson. —N.Y. - Ernst Klett Verlag, 1996. — 176 p.

В статье анализируются исторические условия развития поликультурного образования в США. Подчеркивается, что развитие поликультурного образования в США является результатом наличия разнообразных этнических субкультур, многонациональности современного американского общества.

Ключевые слова: поликультурное образование, США, этнические группы.

In this article the historical conditions of the development of policultural education in USA are considered. It is underlined that the development of policultural education in USA is a result of existence of different ethnical cultures in multinational modern American society.

Key words : policultural education, USA, ethnical groups.